

Akademik prof. dr Slobodan Perović
Osnivač Kopaoničke škole prirodnog prava

Plemeniti glas Univerzuma

Velika naučna dela nikad ne prestaju da žive. Profesor Slobodan Perović tvorac je jednog takvog dela. Svojim ukupnim naučnim, stručnim i moralnim integritetom, profesor Perović snažno je uticao na razvoj pravne misli, teorije i prakse, čineći naučni univerzum bogatijim za još jednu dimenziju umnosti, za jedan viši stepen moralne dispozicije, za još jedan korak ka ostvarenju kulture mira i vrline pravde.

Kada je pre više od tri decenije Profesor osnovao Kopaoničku školu prirodnog prava, niko nije mogao predvideti dalekosežni značaj koji će Škola vremenom izgraditi. Svoje prve korake Škola je učinila u oblasti građanskog prava, da bi ih svake godine širila i na druge oblasti prava, sve do obuhvatnosti prava kao celine. Uporedo sa vremenskim i prostornim širenjem, Škola je kontinuirano jačala i razvijala racionalnu koncepciju prirodnog prava. Na tim osnovima, pod okriljem Škole stvoren je jedan naučni pokret zasnovan na tradicionalnoj filozofiji pravde i racionalnoj koncepciji prirodnog prava koje je kodifikovano u okviru Organizacije Ujedinjenih nacija i drugih miroljubivih asocijacija i integracija. U delima posvećenim Kopaoničkoj školi, profesor Perović je isticao: “Izašla iz ranog detinjstva, Škola je danas stasala i po prirodnom pravu budućnost će joj doneti snagu i bogatstvo mladosti koja čvrsto stoji na umnosti prošlosti i autoritetu prava kao pravde, a ne kao nasilja jednih u odnosu na druge. I zato, vrata koja su u ovoj Školi otvorena, nikada se više ne mogu zatvoriti”.

Rukovođen filozofijom prirodnog prava za koju je govorio da živi u večitoj mladosti, od Aristotela i pre njega, do Kanta i posle njega, sve do savremene kodifikacije prava čoveka, profesor Perović je, svojim naučnim opusom ugrađenim u Kopaoničku školu prirodnog prava, utemeljio i razvio originerni međunarodni univerzitet ljudskih prava. U tim okvirima, Profesor je svojim osnovnim referatima publikovanim na decembarskim susretima Škole, izgradio zaokružen sistem vrednosti kao naučni osnov za preobražaj postojećeg prava u buduće pravo jedne više kulture u kojoj će, kako je govorio, sve manje biti “zakonskog prava”, a sve više pravednog prava.

Tim putem, nastaće: Teorija triparticije posvećena odnosu prirodnog prema pozitivnom pravu u smislu uzornog, supsidijarnog i korektivnog odnosa; Teorija o demokratskoj kulturi za razliku od simulovane i vulgarne demokratije; Teorija o toleranciji kao neophodnom atributu demokratskog uređenja; Skica tolerancije kao subjektivnog prava; Teorija o neskladu između proklamovanih i neostvarenih ljudskih prava, u okviru koje su imenovani činoci tog nesklada (ekstremno siromaštvo, antipravne države, zloupotreba i politizacija ljudskih prava) i označene tačke mogućeg izlaska iz krize u koju je zapao koncept ljudskih prava; Teorija zloupotrebe ljudskih prava koja postoji kada se ljudska prava vrše protivno svrsi zbog koje su ustanovljena, a u cilju postizanja političkih, finansijskih ili vojno strateških ciljeva; Teorija o

primeni komutativne i distributivne pravde; Teorija o primeni i neprimeni proklamovane podele vlasti.

Profesor Slobodan Perović uvek je poseban značaj i argumentovanu pažnju posvećivao pitanju uloge i položaja suda u sistemu podele vlasti. U tom smislu, Profesor će reći: “Svi smo delo prirode. Svi smo i deo prirode. Jednaki u dolasku i jednaki u odlasku. Kome onda ići po pravdu? Ići sudiji, znači ići pravdi. U ovih pet antičkih reči smeštena je čitava civilizacija prava i civilizacija sudstva. Iskazana je svrha prava i određen položaj sudije u ostvarenju te svrhe. Povučena je granica koja deli polje prava od pustinje neprava. Ali da bi nam sudija, kao živi pravednik, mogao dati pravdu, potrebno je da postoji pravedno pravo i da sudija takvo pravo pravedno primenjuje. Ako izostanu ova svojstva, onda se pravo pretvara u volju ili samovolju, tada na istorijsku pozornicu stupaju oni koji sebe smatraju vlasnicima vremena, koji gaze pravo, nesmetano i nekažnjeno, kad god im ono zasmeta. I tada pravo doživljava brodolom. Ići takvom pravu i takvom sudiji znači ići antipravdi”. Razvijajući ove misli, Profesor je formulisao Dvanaest tablica sudijske nezavisnosti. Prema ovim tablicama, “Sudija je u izricanju pravde nezavisan od bilo koje vlasti osim vlasti legitimnog zakona. Vršeci svoju dužnost, sudije se izjašnjavaju o životu i slobodama ljudi i samim tim učestvuju u upravljanju pravdom. Veće dužnosti od te nema”. Tim putem, Profesor Perović i Kopaonička škola prirodnog prava podigli su naučni i stručni glas protiv svakog nasilja kao opozicije umnosti i kao antipoda pravnoj državi i demokratskoj kulturi.

U svojstvu osnivača i predsednika Kopaoničke škole prirodnog prava, akademik prof. dr Slobodan Perović konstituisao je Heksagon prirodnih prava koji je okupio sve pravne i socijalne discipline oko šest stubova opšte civilizacije (život, sloboda, imovina, intelektualna tvorevina, pravda, pravna država). Ovih šest stubova Heksagona istovremeno predstavljaju katedre Kopaoničke škole prirodnog prava koje okupljaju čitav niz srodnih disciplina. Polazeći od sistema postavljenog Heksagonom kao izvorom i naučnim motivom, rad Kopaoničke škole prirodnog prava se odvija u sekcijama koje pripadaju odgovarajućim katedrama: *Pravo na život* (život, zdravlje, ekologija, sport); *Pravo na slobodu* (krivičnopravna i procesna zaštita ličnosti, sloboda misli i izražavanja, sloboda veroispovesti, sloboda ličnosti, upravno-pravna zaštita slobode); *Pravo na imovinu* (kodifikacije, svojina i druga stvarna prava, svojina i nasleđe, ugovor, odgovornost za štetu, porezi, privredna društva, međunarodni privredni ugovori, arbitraža, osiguranje, banke i bankarski poslovi, radni odnosi); *Pravo na intelektualnu tvorevinu* (pravo učestvovanja u kulturnom životu zajednice, pravo na autorsko delo, pravo industrijske svojine, pravo učestvovanja u naučnom napretku); *Pravo na pravdu* (opšte značenje prava na pravdu, sud u koneksitetu pravde – ustavno sudstvo, sudska praksa i uloga suda, međunarodni odnosi i pravda – elementi inostranosti, pravo Evropske unije, pravna zaštita izbeglica); *Pravo na pravnu državu* (teorijski koncept pravne države, praktična ostvarenja pravne države). Za svoj naučni Heksagon, profesor Perović je isticao da predstavlja integritet svih prirodnih prava, zasnovan na filozofiji racionalne koncepcije prirodnog prava, čineći jedinstven mozaik u kome se prepoznaju boje različitih posebnih disciplina ali ujedno i jednake izvorne opštosti.

Posebno značajno delo u naučnom opusu profesora Perovića posvećenom Kopaoničkoj školi predstavlja *Deklaracija Kopaoničke škole prirodnog prava*, koja čini sintezu dotadašnjih profesorovih radova u ovoj oblasti, kao i putokaz daljeg rada Škole. “Sa osećanjem naučne časti i naučne odgovornosti, predlog teksta ove Deklaracije podneo sam na Završnoj plenarnoj sednici 2002. godine, gde je bila prihvaćena, bez ikakvih izmena i dopuna”, napisao je naš Profesor. Deklaracija koja počinje rečima *Priroda je mera svih stvari, Prirodno pravo je mera svih prava*, predstavlja osnovne konstatacije u filozofskom i normativnom spisu racionalnog prirodnog prava, postojeće stanje i moguće smernice u razvoju i većem stepenu ostvarenja proklamovanih prava u budućnosti, kako na univerzalnom tako i na regionalnom planu. Ceo tekst Deklaracije izgrađen je u naučnom i organizacionom sistemu Heksagona prirodnog prava. Deklaracija je štampana u jednoj knjizi (60 strana teksta) na šest velikih svetskih jezika: engleskom, francuskom, nemačkom, španskom, ruskom i kineskom jeziku. Na ovaj način Deklaracija je postala dostupna širokom auditorijumu pravničkog sveta sa različitih jezičkih područja.

Akademik prof. dr Slobodan Perović bio je predsednik Komisije za izradu Građanskog zakonika Republike Srbije. Profesor Perović je isticao da je Kopaonička škola “rodno mesto Prednacrtu Građanskog zakonika”, te da su prvi značajni koraci u pravcu predloga za izradu ovog Zakonika preduzeti u Kopaoničkoj školi prirodnog prava. Škola je, u okviru svoje naučne kompetencije, a posebno sa obrazloženom inicijativom njene Katedre za kodifikaciju građanskog prava, učinila ovaj predlog delotvornim. U tom pogledu, Profesor će reći: “U svojstvu osnivača i Predsednika Kopaoničke škole prirodnog prava, pripala mi je naučna čast da uputim zvanični predlog Vladi za obrazovanje Komisije za donošenje Građanskog zakonika Republike Srbije, sa osnovnim razlozima i potrebi za donošenje ovog zakonika. U istom predlogu imenovani su i mogući članovi Komisije koji su kompetentni da rade u ovoj Komisiji”. Pomenuti predlog u celini prihvaćen je od strane Vlade Republike Srbije, koja je 2006. godine donela odluku o formiranju Komisije za izradu Građanskog zakonika Republike Srbije.

Delo profesora Perovića posvećeno Kopaoničkoj školi prirodnog prava dobiće i posebno značajno međunarodno priznanje izraženo u moralnom pokroviteljstvu UNESCO-a pod kojim se Škola nalazi od 2005. godine, sa obrazloženjem da “projekti i publikacije Kopaoničke škole prava predstavljaju poseban interes za UNESCO i on će sigurno doprineti napretku ljudskih prava i ojačati međunarodno pravo. Njihova težnja se potpuno podudara sa tekućim procesom ljudskih prava u okviru sistema Ujedinjenih nacija (*Koitchiro Matsura*, Generalni sekretar UNESCO-a). Pokroviteljstvo UNESCO-a traje do danas. Ono nije samo protokolarnog karaktera, već je rad Škole od strane UNESCO-a ocenjen kao *važan međunarodni događaj*. Za Dvadeseti susret Škole, UNESCO je Profesoru Peroviću uputio sledeće reči: “UNESCO čestita svim srcem profesoru Slobodanu Peroviću, osnivaču Škole prirodnog prava na organizovanju ovog skupa. Mi smatramo da je Kopaonička škola prirodnog prava naš prirodni saveznik u zajedničkim naporima da se afirmišu osnovna načela u poštovanju ljudskih prava i ljudskog dostojanstva.”

Ugradivši svoje delo u grandiozni misaoni opus Kopaoničke škole prirodnog prava, profesor Slobodan Perović učinio je da sadašnje i buduće generacije pravnika postanu za jedan veliki i značajan korak bliže univerzumu prirodnog prava. Snagom naučnog argumenta podsećao je da nas samo organizovana umnost može uvesti u kulturu mira i raskoš pravde čija prva zapovest glasi – učini Dobro.

Naučni integritet

Akademik prof. dr Slobodan Perović bio je redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu. Matični predmet mu je bio građansko pravo, posebno obligaciono pravo. Bio je dugogodišnji šef katedre za građansko pravo i dugogodišnji predsednik postdiplomskih studija. Veliki broj doktorskih i magistarskih disertacija rađeni su pod njegovim mentorstvom. Bio je dugogodišnji član i predsednik brojnih Univezitetских tela i profesor po pozivu na brojnim pravnim fakultetima izvan Srbije.

Profesor Slobodan Perović bio je član Slovenske akademije znanosti in umetnosti (1987), član Crnogorske akademije nauka i umjetnosti (2000), član Akademije nauka i umjetnosti Republike Srpske (2004), član Međunarodne akademije za komparativno pravo (*International Academy of Comparative Law*) sa sedištem u Parizu (2006), član Makedonske akademije nauka i umetnosti (2009), član Ruske akademije nauka (2019).

Bio je predsednik Suda Srbije i Crne Gore od osnivanja Suda (2004) do prestanka Državne zajednice Srbija i Crna Gora (jun 2006). Na ovu funkciju izabran je jednoglasnom odlukom Skupštine Srbije i Crne Gore.

Akademik prof. dr Slobodan Perović bio je predsednik Komisije za izradu Građanskog zakonika Republike Srbije, predsednik odbora za polaganje pravosudnog ispita Ministarstva pravde Republike Srbije u pet mandata, član zakonodavno-pravne komisije Skupštine Republike Srbije u četiri mandata (ukupno 16 godina).

Osnivač Kopaoničke škole prirodnog prava i predsednik Udruženja Kopaoničke škole prirodnog prava – *Universitas iuris naturalis Copaonici* koja je od 2005. godine pod pokroviteljstvom UNESCO.

Predsednik Udruženja pravnika Jugoslavije, a kasnije predsednik Saveza Udruženja pravnika Srbije i Republike Srpske, kao jedne od najširih asocijacija pravnika na ovim prostorima.

Predsednik Naučnog društva Srbije u četiri mandata (član od 1972. godine) koje se sastoji iz četiri odeljenja: prirodno-matematičkog, tehničkog, medicinsko-biološkog i odeljenja društvenih nauka.

Predsednik izbranog suda (arbitraže) Privredne komore Srbije u četiri mandata i arbitar u međunarodnim trgovinskim arbitražama, institucionalnim i *ad hoc*, sa bogatim iskustvom u ovoj oblasti.

Profesor Slobodan Perović bio je član i glavni urednik više pravnih časopisa, komentara zakona, edicija i enciklopedija prava. Pri tome, posebno mesto zauzima Komentar

Zakona o obligacionim odnosima u izdanju Savremene administracije iz 1995. godine, čiji je profesor Perović bio glavni redaktor. Bio je glavni i odgovorni urednik časopisa “Pravni život” od 1980. godine.

Bio je član je *Association Henri Capitant des Amis de la Culture Juridique Française*, kao i drugih domaćih i međunarodnih naučnih i stručnih foruma.

Nikada nije bio član nijedne političke partije.

Profesor Slobodan Perović nosilac je ordena Karađorđeve zvezde, kao i brojnih inostranih povelja i priznanja dodeljenih od strane pravničkih asocijacija i akademija prava. Nosilac Zlatne plakete udruženja pravnika Republike Srpske i Zlatne povelje Pravnog fakulteta Univerziteta u Banjaluci.

Akademik prof. dr Slobodan Perović bio je autor velikog broja knjiga, udžbenika i monografija, naučnih studija i brojnih radova publikovanih u domaćim i inostranim izdanjima iz oblasti građanskog prava, komparativnog prava i filozofije prava. Mnoga od ovih dela objavljena su na francuskom, nemačkom i engleskom jeziku, a neka od njih i na mađarskom, poljskom, španskom i kineskom jeziku. Ukupnim naučnim delom u ovim oblastima uticao je na razvoj pravne teorije i prakse i po tom osnovu stekao naučni autoritet i ugled u zemlji i inostranstvu.

Bibliografske podatke o svim naučnim radovima profesora Perovića ovde nije moguće dati zbog obimnosti i različitosti izdanja i izdavača na našem i inostranom izdavačkom području. Zbog toga, ovde će se naznačiti samo najvažnije objavljene knjige, monografije i studije produbljenog karaktera i to u oblasti građanskog prava i filozofije prava.

U oblasti građanskog prava, posebno obligacionog, autor je sistemskih dela, monografskih rasprava i brojnih studija. Glavna dela iz ove oblasti su: *Obligaciono pravo*, Beograd, 1990. (800 strana, sedam izdanja, rezime 50 strana na francuskom i 50 strana na engleskom jeziku, prikazana u eminentnim francuskim časopisima); *Formalni ugovori u građanskom pravu*, Beograd, 1964. (150 strana, rezime na francuskom jeziku); *Opšta teorija ugovora*, Beograd, 1968. (300 strana); *Raskid ugovora zbog promenjenih okolnosti i načelo pravne sigurnosti*, Naučni pregled, Beograd, 1974. (rezime na francuskom, engleskom i ruskom jeziku); *Zabranjeni ugovori u građanskom pravu*, Beograd, 1975. (260 strana, rezime na francuskom jeziku); *Retroaktivnost zakona i drugih opštih akata*, teorija sukoba zakona u vremenu, Beograd, 1987. (320 strana); *Punovažnost ugovora u spoljnoj trgovini*, Beograd, 1977. (78 strana); *Les principes et les règles générales de la nouvelle loi Yougoslave sur les Obligations en matière de contrats*, Revue Internationale de droit comparé, 1979, br. 4; *A jugoszláv kötelmi jog kodifikációjának általános jellegzetességeiről*, Jogtudományi közlöny, Tudományos folyóirat mellékletekkel, Budapest 1981, 9 szám; *Die Kodifikation des Obligationenrechts in Jugoslawien*, Archiv für die civilistische Praxis, Tübingen, 1982, Heft 4; *Le rôle des normes non juridiques dans le droit*, XI Congrès internationale de droit comparé, rapports nationaux Yougoslaves, 1982; *L'influence de l'ordre public sur la validité des contrats*, Université de Paris I, Panthéon-Sorbonne et Université de Belgrade, Paris, 1982. (publikovano i u časopisu Yugoslav law, 1982, br. 2); *Ugovor kao akt moralne i pravne*

civilizacije, Beograd, 1993. (140 strana); *Autonomija volje i prinudni propisi*, Beograd, 2007. (81 strana); *Pravne vrednote in podjetništvo*, Podjetje in delo, Dnevi slovenskih pravnika, Portorož 2001; *Ugovorno pravo u bivšoj Jugoslaviji*, Deutsche stiftung für Internationale Rechtliche Zusammenarbeit E.V, Dubrovnik 2002; *Načelo ekvivalentnosti i dvostrani ugovori*, Savez Udruženja pravnika Srbije i Crne Gore, Budva, 2004; *Sloboda uređenja obveznih odnosa i javni poredak*, Pravni fakultet sveučilišta u Zagrebu, Liber amicorum Jakša Barbić, Zagreb, 2005; *Izvršenje ugovornih obaveza i odgovornost za neizvršenje*, Arhiv za pravne i društvene nauke br. 1–2, Beograd, 2008; *Predgovor Zakon o obligacionim odnosima*, Beograd, 2010. (devetnaest izdanja, u skraćenoj verziji objavljen kao produbljena teorijska studija na poljskom jeziku (Wstep) u izdanju Poljske akademije nauka).

U oblasti filozofije prava, glavna dela su: *Kriza pravnog sistema*, studija saopštena u JAZ-u u Zagrebu 1987, kao i na Pravnom fakultetu u Ljubljani 1987, Zbornik radova “Krizna pravnog sistema” Univerzitet u Beogradu, 1990; *Pravno filozofske rasprave*, Beograd, 1995. (540 strana); *Prirodno pravo i sud*, Beograd, 1996. (130 strana, 1997. godine objavljeno i na francuskom jeziku *Le droit naturel et le juge*); *Kultura zakonitosti i prirodno pravo*, Beograd, 1997. (120 strana); *Sudijska nezavisnost – prolegomena*, Beograd, 1998. (130 strana, objavljeno i na francuskom jeziku *L’indépendance du juge*, kao i na engleskom jeziku *Independence of Judiciary*); *Ljudska prava i sudijska nezavisnost*, Beograd 1998. (210 strana); *Moć prirodnog prava*, Beograd, 1998. (105 strana); *Kultura prirodnog prava*, Beograd, 2000. (64 strane); *Neprolaznost Heksagona prirodnog prava*, Beograd, 2001. (130 strana); *Deklaracija Kopaoničke škole prirodnog prava*, Beograd, 2002. (Deklaracija predstavlja sintezu autorovih radova u opusu Kopaoničke škole prirodnog prava. Objavljena je na šest velikih jezika: engleskom, francuskom, nemačkom, španskom, ruskom i kineskom jeziku); *Kulturni identitet i prirodno pravo*, Beograd, 2004. (130 strana); *Prirodno pravo i univerzalne vrednosti*, Beograd, 2005. (116 strana); *Prirodno pravo u filozofskom i normativnom spisu*, Beograd, 2006. (116 strana); *Budućnost prirodnog prava*, Beograd, 2006. (110 strana); *Sloboda i prirodno pravo*, Beograd, 2007. (136 strana); *Prirodno pravo i miroljubive integracije*, Beograd, 2008. (110 strana); *Vremenske dimenzije pozitivnog i prirodnog prava*, Beograd, 2009. (505 strana); *Prostorne dimenzije pozitivnog i prirodnog prava*, Beograd, 2010. (130 strana); *Prirodno pravo i odgovornost*, Beograd, 2011. (160 strana); *Prirodno pravo i moral*, Beograd, 2012. (168 strana); *Prirodno pravo i dostojanstvo*, Beograd, 2013. (148 strana); *Prirodno pravo i načelo savesnosti i poštenja*, Beograd, 2014. (164 strane); *Prirodno pravo i autonomija ličnosti*, Beograd, 2015. (140 strana); *Prirodno pravo i društveni imperativi*, Beograd, 2016. (118 strana); *Prirodno pravo i stvarnost*, Beograd, 2017. (164 strane); *Prirodno pravo i zapovest razuma*, Beograd, 2018. (80 strana); *Besede sa Kopaonika*, Beograd, 2018. (21. izdanje, 1083 strane).

Neprolaznost umnosti

Sa sazvežđa neprolaznosti sada blista jedna nova zvezda. Snagom umnosti svoju Školu obasjava, sa večnih visina kulture mira tiho nas posmatra. Tamo gde je nebo, odakle se pružaju beskonačni horizonti znanja i saznanja, gde se celovito vidi i prirodnije čuje, tamo gde se

saznaje o svim božanskim i ljudskim stvarima, tamo leži odgovor na večna pitanja rata “duše sa tijelom”, savesti sa iskušenjem, ljubavi sa mržnjom, pravednog prava sa nepravednim pravom, mraka neznanja sa učenim znanjem koje sebe spoznaje u demokratskoj kulturi i toleranciji. Pređene lekcije profesora Slobodana Perovića.

Na Kopaoničkoj školi prirodnog prava profesor Slobodan Perović učio nas je vrlini pravde i njenim univerzalnim vrednostima: slobodi, dostojanstvu, moralu, toleranciji, savesnosti i poštenju, odgovornosti. Ovim vrednostima Profesor je posvetio opsežne naučno argumentovane studije izražene u njegovim osnovnim referatima publikovanim povodom decembarskih susreta Kopaoničke škole. Za nauku, one će ostati uvek aktuelne, ne samo kao teorijski pogled, već i kao pažljivo ucrtan putokaz ka ostvarenju većeg stepena socijalne, ekonomske, moralne, državne, sudske i svake druge pravde kao stožerne vrline. To nas opredeljuje da učinimo kratak pogled na neke od njih.

O putu izlaska iz krize prava

Kriza pavnog sistema postoji u slučaju kada njegova dalja egzistencija zapadne u stanje odlučujućeg trenutka transformacije, i to usled takvih nedostataka u kakvoći i količini prava, koji su doveli do neprimene ili neobjektivne primene prava, ugrožavajući ustavnost i zakonitost do te mere, da je, po opštem mišljenju, pravna nesigurnost postala društveni fakt.

Iz ove definicije proizilaze sledeći bitni elementi krize pravnog sistema: nedostaci u kakvoći prava; nedostaci u količini prava; neprimena ili neobjektivna primena prava; ugroženost načela ustavnosti i zakonitosti; pravna nesigurnost kao notorni društveni fakt.

Pitanje je kako izaći iz postojeće krize pravnog sistema, kako u tom pogledu dostići potreban stepen pravne i društvene tolerancije i sigurnosti. Razume se, odgovor ne može ukazivati na put “kratkog daha”, već je u pitanju društveni proces koji se prostire na neodređeno vreme. Čini se da u odgovoru na postavljeno pitanje treba početi od sledećih momenta.

Moramo se osloboditi svih okvira socijalističke prošlosti i retrogradnih vrednosti kako bi mogli da izgrađujemo i primenjujemo pravedno pravo, a ne pravo kao izraz volje vladajuće klase. To bi bio prvi korak na putu ka pravnoj državi. Ali tu postoji jedna prevashodno važna stvar. Naime, nije reč samo o verbalnom izjašnjavanju, ta mimikrija nam je dobro poznata, nego je potrebno osloboditi se navike, postupka, svesti i namere da se zakon uvek gazi kada to odgovara trenutnoj volji političkog moćnika ove ili one boje. Drugim rečima, moramo se osloboditi opsesije revolucionarne svesti kao izvora prava koja je ušla u sve pore, kako ranijih, tako i sadašnjih nosioca javnih funkcija. To je naročito uočljivo kod nepoštovanja ustavnog principa podele vlasti na zakonodavnu, sudsku i izvršnu. Danas, kao i u periodu ranije komunističke vlasti, upravna vlast je prigrabila poziciju kontrole nad sudskom vlašću.

Druga tačka u pravcu izlaska iz krize, jeste određivanje opšteg koncepta našeg prava. Mi danas nemamo nikakav koncept u smislu ideje prava i filozofske opredeljenosti. Danas je na sceni neka dnevna pragmatika, one ili ove vrste, ali koncepta prava nema. Po mišljenju

Kopaoničke škole on bi mogao biti u prihvatanju koncepcije umne, racionalne Škole prirodnog prava, a to znači onog prirodnog prava koje je već kodifikovano i koje danas predstavlja opšteusvojene međunarodne standarde u vidu ljudskih prava u oblasti političkih i građanskih prava, svojinskih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava. To pravo je jednim delom implementirano u naš pravni sistem kroz ratifikovane međunarodne konvencije, koje kao takve predstavljaju deo unutrašnjeg pravnog poretka. Međutim problem je u praktičnoj primeni prava koja su sadržana u tim konvencijama.

Nadalje, potrebno je primenjivati legitimne zakone i ratifikovane konvencije po metodu komutativne pravde korigovane kriterijumom distributivne pravde.

Najzad, treba dosledno sprovesti princip trodelne podele vlasti u tom smislu da su naročito sudski organi nezavisni, jer je to izraz ne samo pravnog htenja, već i kulture jednog naroda. Bez nezavisnosti sudstva nema ni pravne države.

Oporavak našeg prava može biti usporen delovanjem stručnih krivokletnika koji u nastojanju da izbrišu svoj jučerašnji dan, svoju biografiju i bibliografiju, brzo čine preobuku svoje odeće kako bi i dalje bili u kursu društvenog zbivanja i odlučivanja. To strano telo može da ugrozi kulturu biljke ako se ona pravovremeno ne oslobodi te napasti.

U svemu tome naša pravna nauka mora istaći svoj aktivni legitimitet, jer je ona pre svih pozvana da pruži sliku istine postojećeg stanja rukovođena dobronamernom sumnjom, a ne bilo kakvom dogmom, kao i da ukaže na koncept našeg prava u njegovoj budućnosti i to u svim sferama društvenog života, počev od ustrojstva državne asocijacije, pa preko svojinskih i socijalnih, sve do kulturnih prava i razume se, pravne države.

Naša pravna nauka je skoro već šest decenija u dobrom delu bila u službi apologetike, čak i dnevne politike. Danas ona nema pravo na takav komoditet, nema pravo na abdikaciju, nema pravo da čeka Beketovog Godoa ili Mojre grčke boginje sudbine, jer nam se pravo nalazi u dubokoj krizi. A ako u toj krizi pravo bude ubijeno, onda pravnici više nemaju šta da izgube.

“Neprolaznost heksagona prirodnog prava” izvodi iz uvodne usmene reči koju je profesor Slobodan Perović održao na Četrnaestom susretu Kopaoničke škole prirodnog prava koji je bio posvećen opštoj godišnjoj temi “PRAVO I LJUDSKE VREDNOSTI” u okviru stalnog naslova Škole “Pravda i pravo”, održan 13-17. decembra 2001. godine. Uvodna reč u celini objavljena je u S. Perović, Besede sa Kopaonika, Beograd, 2018, str. 289–323.

Sloboda

Sloboda u simbiozi života, prvo je slovo i noseći stub kopaoničkog Heksagona, stub koji drži sva druga prirodna prava, počev od egzistencijalnih, pa preko ličnih i imovinskih, sve do političkih, ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava. Jer, kao što nema slobode bez života, tako nema ni bogatstva života bez slobode.

I zato ova Škola, u ime slobode, sve agresije na naše prirodno pravo na život i svako nasilje kao opoziciju umnosti, smestila je na pusto ostrvo, a naoružanu nepravdu zaustavlja nenaoružanom pravdom i time sve samozvane “vlasnike vremena” sa lepotom slobode upoznaje.

Sloboda je prirodno pravo čoveka da svojim voljnim radnjama vrši izbor sadržine i način svoje delatnosti u različitim područjima individualnog i zajedničkog života, ali tako da, držeći se pravednog zakona i tolerancije kao izraza kulture razuma, ne vređa istu i jednaku slobodu drugih.

Iz ove definicije proizilaze sledeći atributi slobode: 1. sloboda je prirodno pravo čoveka; 2. sloboda je izraz dostojanstva čoveka; 3. sloboda je samosvesno ograničena pravednim zakonima, odgovornošću i sveopštom tolerancijom; 4. sloboda je opšti pojam koji podrazumeva pojedine vrste sloboda; 5. sloboda je element demokratske kulture i pravne države; 6. sloboda je na neprestanom putu ostvarenja i neostvarenja.

Sloboda i dostojanstvo čoveka čine jedinstvenu celinu ljudskosti. Nema dostojanstva bez slobode, kao što nema slobode bez dostojanstva. Čovek koji je sputan okovima nasilja bilo koje vrste, istovremeno gubi i slobodu i dostojanstvo. Svaka diktatura je suspenzija slobode i dostojanstva, a one obe nalaze azil samo u ostvarenom racionalnom prirodnom pravu koje nam donosi blagodeti demokratske kulture i sveopšte tolerancije kao izraza duhovne slobode čoveka u svim oblicima njegove društvenosti.

Pesma o slobodi nije pesma ako se ne živi. Ona nikada nije završena. Pitanje je samo koliko je zajedničkom rukom možemo dodirnuti, možda obuhvatiti. Ko ne ume da sluša pesmu o slobodi, slušaće oluju neslobode, pustinju antiprava, zločin jačeg. I zato, sloboda je danas ovde sa nama i u nama. Jeste i biće.

“Sloboda i prirodno pravo” izvodi iz uvodne usmene reči koju je profesor Slobodan Perović održao na Dvadesetom jubilarnom susretu Kopaoničke škole prirodnog prava koji je bio posvećen opštoj godišnjoj temi “PRAVO I SLOBODA” u okviru stalnog naslova Škole “Pravda i pravo”, održan 13–17. decembra 2007. godine. Uvodna reč u celini objavljena je u S.Perović, Besede sa Kopaonika, Beograd, 2018, str. 607–674.

Moral

Zvezdano nebo iznad mene i moralni zakon u meni – reči su kojima je iskazan aksiom prostorne i vremenske opštosti prirodnog prava i njegov moralni imperativ kao vitalni deo svakog individualnog i društvenog bića. Istovremeno, sa ovih sedam Kantovih reči, označeno je Trojedinstvo činilaca materijalnog i moralnog sveta: prostor i vreme, prirodno pravo, moralni poredak.

Moral kao sistem društvenih normi koji pokazuje i određuje šta je Dobro, a šta je loše u egzistenciji čoveka kao socijalnog bića prirode, rukovođen načelom Dobrog sa stanovišta određenog prostora i vremena, presuđuje mnoge individualne i društvene suprotnosti, kao što su ljubav i mržnja, istina i laž, savest i iskušenje, sloboda i nesloboda, lepota dobrog i avet

zla, kultura mira i nekultura rata i nasilja, dogmatska bezobzirnost i tolerancija kao stožerna vrlina prosvetljenog razuma.

Onaj moralni poredak koji je u stanju da razreši ove suprotnosti i koji je uvek na strani Dobrog, jedino ima legitimitet da ponese i da trajno nosi epitet najplemenitijeg svojstva ljudske prirode.

Prirodno pravo služi pravdi kao moralnoj dispoziciji jednakog postupanja sa jednakim stvarima. Ostvarenje prirodnog prava je izraz demokratske kulture koja prihvata toleranciju kao akt duhovne slobode i kulture razuma. Zakon u sistemu pozitivnog prava može biti pravedan ili nepravedan, upravo po kriterijumu stepena proklamacije i ostvarenja pravde kao moralne kategorije.

Pravna i moralna civilizacija, sjedinjene u jednu harmoničnu celinu, koju nam donosi racionalna koncepcija Prirodnog prava, obezbeđuje primenu tri drevne zapovesti: pošteno živeti, drugoga ne vređati, svakome dati ono što mu pripada.

Lepota Dobrog i snaga Pravde i Istine, povezane sa ukupnom tolerancijom kao izrazom duhovne slobode i kulture razuma, integrisane u sistem Pravednog prava, jedino mogu spasiti svet od kataklizme protekle i nastupajuće antiumnosti.

Zato besmrtni duh racionalnog prirodnog prava ne sme nikada da se ugasi, a sa njim i *Universitas iuris naturalis Copaonici*.

“Prirodno pravo i moral” izvodi iz uvodne usmene reči koju je profesor Slobodan Perović održao na Dvadeset petom susretu Kopaoničke škole prirodnog prava koji je bio posvećen opštoj godišnjoj temi “PRAVO I MORAL” u okviru stalnog naslova Škole “Pravda i pravo”, održan 13–17. decembra 2012. godine. Uvodna reč u celini objavljena je u S. Perović, Besede sa Kopaonika, Beograd, 2018, str. 895–930.

Dostojanstvo

Prva reč: sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima (Univerzalna deklaracija o pravima čoveka iz 1948. godine).

Druga, a može biti i prva reč: čovek je rođen slobodan, a svuda je u okovima (Žan Žak Ruso).

Treća, a može biti i prva: čovek je mera svih stvari (prepoznajete, Protagora).

Dodajemo: a prirodno pravo je mera svih prava.

Dostojanstvo kao apsolutna svrha ljudskosti, pretpostavka je svake racionalne slobode i jednakosti ljudi bez obzira na njihove razlike po rođenju ili bilo kom legitimnom ubedenju.

Dostojanstvo podrazumeva sveopštu tolerantnost kao izraz najvišeg stepena individualnog i opšteg razuma ugrađenog u moralnu, pravnu, ekonomsku, socijalnu i svaku drugu konstituciju organizovane društvenosti.

Dostojanstvo iznad svega donosi kulturu mira kao osnovnu vrednost održanja i opstanka jedne društvene zajednice, što je istovremeno i slika njenog ukupnog identiteta i integriteta.

I po tome: dostojanstvo je sveobuhvatna ustanova ljudskih vrlina.

Sloboda i dostojanstvo čine jedinstvenu celinu ljudskosti. Nema dostojanstva bez slobode, kao što nema slobode bez dostojanstva. Čovek koji je sputan okovima nasilja bilo koje vrste, istovremeno gubi i slobodu i dostojanstvo.

Svaka diktatura suspenzija je dostojanstva i slobode. Obe kada su zarobljene ili ponižene nalaze otvoreni azil u ostvarenom racionalnom prirodnom pravu. Jer, samo je to pravo u stanju da nam rukopoloži ne samo blagovest već i blagodat demokratske kulture u kojoj dostojanstvo pronalazi svoj zavičaj.

Tolerancija

Tolerancija je način prevazilaženja razlika. Ona nije samo moralna dužnost, ona je takođe politički i pravni uslov. Ona omogućava kulturu mira.

Tolerancija nije činjenje ustupaka, ljubaznosti i popustljivosti, ona je iznad svega aktivan stav inspirisan priznavanjem i zaštitom ljudskih prava i osnovnih sloboda drugih. Nju moraju ispoljavati pojedinci, grupe i države.

Naročito je važno podvući ulogu tolerancije u odnosu na kulturnu, etničku i religioznu raznolikost, kao i dijalog između i u okviru civilizacija, smatrajući je bitnom za uspostavljanje mira, razumevanja i prijateljstva među pojedincima i ljudima iz različitih kultura i nacija ovoga sveta, dok ispoljavanje kulturnih predrasuda, netrpeljivost i ksenofobije prema različitim kulturama i religijama stvara mržnju i izaziva nasilje među ljudima i narodima širom sveta.

Zato je potrebno priznati svakoj kulturi dignitet i vrednost koju zaslužuje, dužno poštovanje i očuvanje bogatstva varijeteta, jer kroz recipročan uticaj sve kulture čine deo zajedničkog nasleđa koje pripada celom čovečanstvu. Putem kulturnog pluralizma i tolerancije među različitim kulturama i civilizacijama doprinosi se razmeni znanja i intelektualnih, moralnih i materijalnih dostignuća.

Po principu tolerancije niko nema pravo da sebe stavlja iznad drugog i da prigrabljenom silom, pluralizam života pretvara u monizam svoje vlasti i uprave. Dakle, tolerancija je sposobnost i znak duhovnog punoletstva, da se drugi, ne samo poštuje i sasluša, već i da bude priznat kao ravnopravan, bez obzira da li pripada većini ili manjini. U svakom slučaju tolerantan je onaj čovek koji kulturom svoga razuma shvata da je njegov život i njegov sveukupni status na prostorima ove planete isti takav kao i svih drugih. Zato tolerancija mora postati trajni identitet i integritet našeg života. Ona je vezivno tkivo kulture mira i suprotnost nekulturi nasilničkog sukoba i naoružane nepravde. Svedimo sve njene attribute na jedan zaključak: tolerancija je harmonija u razlikama, baš onako, kako je prema grčkoj mitologiji, boginja Harmonija izrasla iz suprotnosti boga mržnje Aresa i boginje Afrodite, boginje lepote dobrog.

Kada je reč o uticaju tolerancije na pozitivno pravo, trebalo bi pravo na toleranciju konstituisati kao posebno subjektivno pravo predviđeno ustavom i drugim zakonima. Ovo

subjektivno pravo sastojalo bi se iz određenog ovlašćenja ili skupa ovlašćenja fizičkog ili pravnog lica, kao i zahteva tj. tužbe u materijalnom smislu reči, a to je mogućnost ovlašćenog lica da od određenog lica traži određeno ponašanje. Pravo na toleranciju bi trebalo da deluje *erga omnes* ili *inter partes*, zavisno od prirode konkretnog prava.

“Prirodno pravo i dostojanstvo” izvodi iz uvodne usmene reči koju je profesor Slobodan Perović održao na Dvadeset šestom susretu Kopaoničke škole prirodnog prava koji je bio posvećen opštoj godišnjoj temi “PRAVO I DOSTOJANSTVO” u okviru stalnog naslova Škole “Pravda i pravo”, održan 13–17. decembra 2013. godine. Uvodna reč u celini objavljena je u S. Perović, Besede sa Kopaonika, Beograd, 2018, str. 931–959.

Savesnost i poštenje

Savesnost i poštenje je ljudska vrлина koja podrazumeva subjektivnu procenu o konkretnom Dobrom ili Lošem ponašanju, i to na osnovu odgovarajućih standarda vladajućih na određenom prostoru i vremenu a koji su zaštićeni normama prirodnog i pozitivnog prava.

Iz ove definicije proizilaze sledeći elementi: 1. savesnost je ljudska vrлина; 2. savesnost podrazumeva subjektivnu procenu kao glavni kriterijum za rasuđivanje; 3. savesnost prosuđuje o Dobrom i Lošem ponašanju; 4. savesnost proizilazi iz ustaljenih pravila ponašanja – društvenih standarda; 5. savesnost kao subjektivna procena zasnovana je na objektivnim vrednostima s obzirom na prostor i vreme; 6. savesnost uživa apsolutnu zaštitu prirodnog prava i relativnu zaštitu pozitivnog prava.

Svodna reč: neka načelo savesnosti i poštenja, kao izraz ljudskog blagonaravlja, širi svoje horizonte u ostvarenoj kulturi mira u kojoj se “sva ljudska bića rađaju slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima”.

“Prirodno pravo i načelo savesnosti i poštenja” izvodi iz uvodne usmene reči koju je profesor Slobodan Perović održao na Dvadeset sedmom susretu Kopaoničke škole prirodnog prava koji je bio posvećen opštoj godišnjoj temi “PRAVO I NAČELO SAVESNOSTI I POŠTENJA” u okviru stalnog naslova Škole “Pravda i pravo”, održan 13–17. decembra 2014. godine. Uvodna reč u celini objavljena je u S. Perović, Besede sa Kopaonika, Beograd, 2018, str. 961–1001.

Autonomija volje

Svaki pravni sistem u svom mozaiku pravnih normi nalazi mesta i za jedno područje na kome su veće mogućnosti individualne aktivnosti i egzaltacije ličnosti.

To je domen, bar u principu, inicijative stranaka i mogućnosti regulisanja njihovih pravnih odnosa putem njihovih voljnih akata, ali uvek u okviru i duhu zakonom utvrđenih granica.

Tako, s jedne strane, pravni poredak dopušta slobodu ugovornog uređenja odnosa, ali, s druge strane, predviđa i granicu do koje se ta sloboda može prostirati. To je posledica duboke potrebe zajednice da dopusti i omogući slobodno ispoljavanje volje određenih subjekata, ali i

da vodi računa o opštim normama zajednice koje se ne mogu prepustiti individualnoj arbitrnosti i proizvoljnosti. Postoji jedan pravni i moralni poredak koji izražava opšte potrebe određene pravno organizovane zajednice i koji, u krajnjem ishodu, služi i kao garantija upravo individualnoj volji i njenom ispoljavanju. Otuda, norme koje predstavljaju opšteusvojena pravila ponašanja do stepena njihove imperativnosti, ne mogu biti narušene voljom stranaka. Te norme izražavaju opšte i zajedničke interese, pa i interese samih stranaka u pitanju.

Problem slobode volje uopšte, pa i ugovorne, nije, dakle, u odstranjenju te slobode, niti u pružanju apsolutne slobode, već u osećanju mere kako u jednom dualitetu zahteva pronaći pravo mesto jednoj i drugoj društvenoj potrebi: potrebi slobode individualne aktivnosti i neophodne potrebe za zaštitom opštih intelektualnih i materijalnih dobara određene zajednice.

Rešenje ne može biti proizvoljno od zakonodavca postavljeno, već je ono određeno stepenom razvoja društvene sredine, njenog kulturnog statusa, ekonomske konstitucije i organizacije, filozofskog opredeljenja, moralne emancipacije. Različitost ovih izvanpravnih činilaca je očigledna u raznim sredinama i raznim vremenima. Otuda, i granice kojima se obeležavaju polja slobode ugovaranja i slobode regulisanja spornih odnosa među samim strankama, nisu ista u raznim pravnim sistemima. Naprotiv, ona se menjaju, kako suštinski, tako i po načinu ispoljavanja, mada se primećuje i jedan stepen zajedničkih atributa, bar kada su u pitanju izvesne ustanove pomoću kojih se to ograničenje sprovodi.

Razume se, ustanova javnog poretka ima prevashodni značaj u čitavom sistemu zaštite osnovnih principa na kojima je zasnovano postojanje i trajanje jedne pravno organizovane zajednice. Ona se javlja kao "demarkaciona linija" koja razdvaja prostor dozvoljenog od prostora nedozvoljenog ugovaranja.

Načelo vrline pravde

Kada se pravo shvati i ostvari u sklopu pravde, kada opšta konstatacija jedne zajednice prihvati pravdu kao stožernu vrlinu, tada pravo te zajednice postaje legitimno u svom izvoru i legalno u svojoj primeni. Tada, pravo postaje sve manje nelegitimno nasilje, a sve više područje samosvesne slobode. To su prostori vladavine pravednog prava kao kulturnog čina.

Pravda je temelj Škole prirodnog prava, počev od grčkih sofista (V vek stare ere) pa preko Platona i Aristotela (komutativna i distributivna pravda), sve do Huga Grocijusa, Pufendorfa, Tomaziusa, sve do Kanta (kategorički imperativ) i posle njega. Pravda je temelj svih konvencija i drugih izvora međunarodnog prava, počev od Univerzalne deklaracije o pravima čoveka UN iz 1948. godine, i posle nje, u mnoštvu međunarodnih dokumenata miroljubivih asocijacija i integracija kao i regionalnih i nacionalnih ustavnih uređenja.

Pri tome, treba konstatovati da postoji nesklad između proklamovanih ljudskih (prirodnih) prava i realnog stanja u pogledu nedovoljno ostvarenih proklamovanih prirodnih prava, jer su u realnosti prisutni antagonisti ovako formulisanom pravnom poretku, a to su: razne vrste akumulirane energije radi masovnog uništenja ljudi i bića prirode; terorizam;

bolest gladi; ogromne svojinske razlike koje prete humanitarnom katastrofom; ucena kao sredstvo postizanja određenih ciljeva; preteća ekološka katastrofa i druge slične i srodne pojave. U tom pogledu samo zajednička umnost čovečanstva ima prirodni mandat da nas izvede na put kulture mira.

“Prirodno pravo i autonomija ličnosti” izvodi iz uvodne usmene reči koju je profesor Slobodan Perović održao na Dvadeset osmom susretu Kopaoničke škole prirodnog prava koji je bio posvećen opštoj godišnjoj temi “PRAVO I AUTONOMIJA LIČNOSTI” u okviru stalnog naslova Škole “Pravda i pravo”, održan 13–17. decembra 2015. godine. Uvodna reč u celini objavljena je u S. Perović, Besede sa Kopaonika, Beograd, 2018, str. 1001–1035.

* * *

To bi bila samo neka osnovna pitanja iz oblasti filozofije pravde na koja su dela profesora Slobodana Perovića dala odgovor. Pored njih, tu su i brojne druge pravno filozofske studije; veličanstveno misaono zdanje iz oblasti građanskog, posebno obligacionog prava izraženo u knjigama, monografijama, udžbenicima i gotovo nepreglednom broju radova koje je Profesor napisao i objavio; misija Kodifikatora i iznad svega Profesora prava i pravde, učitelja brojnih generacija sudija, advokata, teoretičara prava, pravnika svih profila. Odgovore na potrebe praktičnog života činio je u svojstvu predsednika suda i arbitra međunarodnih arbitraža. Tim putem, profesor Slobodan Perović, ukupnošću svog naučnog, profesionalnog i pedagoškog rada, obuhvatio je čitav pravnički svet. U tom svetu, kretao se znalački i suvereno, vođen autoritetom vrhunskog intelekta, pravničkom i opštom kulturom.

Profesor Slobodan Perović upućivao nam je reči vere u zajedničku umnost savremenog sveta. “Pravo kao umetnost o dobrom i pravičnom, demokratska kultura i tolerancija kao izraz najviše duhovne slobode, prirodno pravo racionalnog smera kao univerzalno nadnacionalno, nadklasno i pravedno po sebi – ujedinjeni u veliko zdanje dostojanstva čoveka i njegovog socijaliteta, čine pokretačku snagu sile života, onog života koji na sva zla ovoga sveta odgovara lepotom Dobrog”.

Svojom umnošću, dostojanstvom, tolerancijom i kulturom mira kao determinantama njegove ličnosti, sam Profesor je bio primer vrednosti kojima nas je učio. Govorio je da samo dostojanstvom života kao apriornom svrhom, iskru života možemo učiniti besmrtnom, nadvremenom. “Iskra” života naučnog dela profesora Slobodana Perovića ostaće kao večna vrednost na Univerzumu prava.

I po tome: zvona ove Škole zvone za njenim Osnivačem. Plemenitim čovekom koji je u srcu nosio pravdu kao stožernu vrlinu. Autoritetom snage umnosti. Profesorom Slobodanom Perovićem.

Prof. dr Jelena S. Perović Vujačić

Dr Marko S. Perović